

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА
ТА КРИМІНОЛОГІЇ

ЛЕКЦІЯ

ТЕМА:

Злочини проти статевої
свободи та статевої
недоторканості особи

ПЛАН:

- 1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
- 2. Характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи пов'язаних з застосуванням насильства.
 - 2.1. Зґвалтування (152 ККУ).
 - 2.2. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст.153 ККУ).
- 3. Характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи не пов'язаних з застосуванням насильства.
 - 3.1. Примушування до вступу в статевий зв'язок (ст.154 ККУ).
 - 3.2. Статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості (ст.155 ККУ).
 - 3.3. Розбещення неповнолітніх (ст.156 ККУ).

«Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»

1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості – це суспільно небезпечні діяння, що порушують встановлений у суспільстві порядок статевих відносин і основні принципи статевої моральності, і які виражаються в посяганні на статеву свободу та статеву недоторканність особи.

До злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості відносяться:

- зґвалтування (ст. 152 ККУ);
- насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 ККУ)
- примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ);
- статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст.155КК);
- розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ).

Родовим об'єктом злочинів, норми про відповідальність за які об'єднані в розділі IV Особливої частини КК, є статева свобода і статева недоторканість особи.

Статева свобода - це право дорослої і психічно нормальної особи самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері таких зносин будь-якого примусу.

Статева недоторканість –це абсолютна заборона вступати у сексуальні контакти з особою, яка не є носієм статевої свободи, всупереч справжньому волевиявленню такої особи або ігноруючи його.

Об'єктивна сторона характеризується активною поведінкою винної особи – це фізичні та (або) інтелектуальні дії сексуальної спрямованості.

За законодавчою конструкцією ці злочини здебільшого побудовані як формальні склади.

Кваліфіковані види зґвалтування, насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом і статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості, передбачені відповідно ч. 4 ст. 152, ч. 3 ст. 153 і ч. 2 ст. 155 КК, є злочинами з формально-матеріальними складами.

Суб'єктом даної категорії злочинів є осудна особа, яка досягла 14-річного (за статтями 152, 153 КК) або 16-річного віку (за статтями 154-156 КК).

У переважній більшості випадків суб'єкт є спеціальним – його ознаки або безпосередньо вказані у законі про кримінальну відповідальність або встановлюються шляхом тлумачення норм закону з урахуванням особливостей об'єктивної сторони того чи іншого злочину та ознак потерпілого (фігурує батько, мати, вітчим, мачуха, опікун, піклувальник або особа, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, у ст. 154 КК суб'єктом злочину є особа, від якої жінка або чоловік матеріально або службово залежні).

Із суб'єктивної сторони всі злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи характеризуються *прямим умислом*.

При цьому психічне ставлення суб'єкта до певних елементів деяких злочинів (наприклад, до малолітнього віку потерпілого від зґвалтування) може набувати вигляду необережної форми вини.

Сексуальний мотив, тобто бажання задовольнити статеву потребу, є факультативною, а не обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони даних злочинів, які можуть вчинюватись і з інших спонукань.

2. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи пов'язаних з застосуванням насильства.

2.1. Зґвалтування.

Пленум Верховного Суду України в постанові від 30 травня 2008 р. № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»

Зґвалтування – це статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Статева свобода – це право психічно і фізично здорової особи, яка досягла шлюбного віку, самостійно обирати собі партнера для статевих зносин і не допускати у сфері статевого спілкування будь-якого примусу.

Статева недоторканість це охоронюваний кримінальним законом стан, за якого забороняється вступати у статеві контакти з особою, яка з огляду на певні обставини, не є носієм статевої свободи (психічно хвора, не досягла статевої зрілості).

Безпосереднім об'єктом зґвалтування визнається статева свобода та статева недоторканість особи.

Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом зґвалтування виступають честь, гідність особи, її здоров'я та життя.

Потерпілою особою від зґвалтування може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі.

Об'єктивна сторона зґвалтування полягає у статевих зносинах із:

1. застосуванням фізичного насильства,
2. погрозою його застосування (воля потерпілою особи пригнічується)
3. використанням безпорадного стану потерпілої особи (її воля ігнорується).

Для кваліфікації за ст. 152 КК достатньо, щоб статеві зносини супроводжувалися хоча б одним із зазначених в законі способів:

- застосуванням фізичного насильства;
- погрозою застосування такого насильства;
- використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Одне лише домагання про вступ у статевий зв'язок, якщо він мав місце без застосування фізичного насильства, погрози ним або використання безпорадного стану, не утворює складу цього злочину.

Не є зґвалтуванням і випадки, коли особа вступає у статевий зв'язок, застосовуючи обман або зловживання довірою.

Під *статевими зносинами*, про які йдеться у ст. 152 КК, потрібно розуміти лише природні статеві зносини. Мається на увазі коїтус – сполучення чоловічих і жіночих статевих органів, здатне, як правило, викликати вагітність.

Злочин є закінченим з моменту початку статевого акту всупереч волі потерпілої особи.

Фізичне насильство – це фізичне подолання опору, який чинить потерпіла особа, або насильство, застосоване для упередження очікуваного опору, який обумовлений небажанням вступити із гвалтівником у статевий зв'язок.

Злочинець може застосувати фізичну силу, різні предмети або навіть зброю, щоб зламати опір. Він може намагатися зв'язати особу, завдати удари, тілесні ушкодження різної тяжкості, здавлювати шию руками або накинутою петлею тощо.

За своїм змістом погроза при зґвалтуванні полягає:

- в негайному застосуванні тільки фізичного насильства. (погроза вбити, покалічити;
- може виявлятися в словах («вб'ю», «заріжу», «покалічу» тощо), демонстрації зброї або інших предметів, якими можна заподіяти тілесні ушкодження.
- може стосуватися як самої потерпілої особи, так і її родичів або близьких осіб.

Погроза повинна бути дійсною, а не удаваною, і розцінюватися потерпілою особою як реальна небезпека для її життя або здоров'я чи близьких їй осіб, родичів.

Інші види погроз, зміст яких не передбачав застосування фізичного насильства до потерпілої від злочину особи чи іншої людини, не дають підстави розглядати вчинені з використанням таких погроз статеві зносини як зґвалтування.

Відповідальність за ст. 152 КК настає незалежно від того, чи мав гвалтівник намір дійсно реалізувати погрозу або розраховував лише психічно вплинути на потерпілу особу.

У відповідності з роз'ясненнями абз. 4-5 п. 4 ППВСУ від 30 травня 2008 р. № 5, погроза вчинити вбивство, висловлена з метою подолання чи попередження опору потерпілої особи при зґвалтуванні охоплюється диспозицією ст. 152 КК і не вимагає додаткової кваліфікації за ст. 129 КК.

У той же час, якщо погроза вбивством була висловлена після зґвалтування, наприклад, з метою, щоб потерпіла особа не повідомила про вчинене щодо неї, дії винної особи за умови, зазначеної в диспозиції ч. 1 ст. 129 КК, підлягають кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених цією статтею та ст. 152 КК.

Згвалтування визначається вчиненням з *використанням безпорадного стану потерпілої особи* у тих випадках, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір гвалтівникові.

При цьому для кваліфікації необхідно, щоб винна особа усвідомлювала, що потерпіла особа перебуває саме в такому стані.

Розрізняють два види безпорадного стану: психічну безпорадність і фізичну безпорадність.

У разі **психічної безпорадності** потерпіла особа не може розуміти характеру і значення вчинюваних з нею дій. Про психічну безпорадність свідчать:

а) психічна хвороба, за наявності якої потерпіла особа не усвідомлює свої дії і не може керувати ними. Психічну хворобу такої особи можна розглядати як безпорадний стан тільки у випадках, якщо ця хвороба має явний характер, або коли винний знав про неї і свідомо використовував виниклу внаслідок психічної хвороби неспроможність потерпілої особи правильно усвідомлювати або оцінювати те, що відбувається;

б) непритомний стан (наприклад, непритомність, що виникла незалежно від дій винного);

в) малолітній вік потерпілої особи.

При психічній безпорадності гвалтівник сам може поставити потерпілу в такий стан, використовуючи, зокрема, наркотики, гіпноз, снодійне. Для визнання згвалтування вчиненим з використанням безпорадного стану потерпілої особи внаслідок алкогольного, наркотичного сп'яніння або дії на її організм отруйних, токсичних та інших сильнодіючих речовин не має значення, чи винна особа привела потерпілу (потерпілого) до такого стану (наприклад, дала наркотик, снодійне тощо), чи вона вже перебувала в безпорадному стані незалежно від її дій.

Якщо потерпілу особу доведено до безпорадного стану шляхом введення проти її волі в її організм алкоголю, наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин, потрібно вважати такі злочини вчиненими з застосуванням фізичного насильства та з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

При фізичній безпорадності у потерпілої особи відсутня можливість чинити протидію гвалтівнику.

Такий стан може бути викликаний фізичними вадами потерпілої особи (наприклад, відсутність рук, ніг, сліпота тощо), її похилим віком або хворобою, що не є психічною, наприклад, пов'язаною з високою температурою; виснаженістю організму, перенесеною операцією тощо. У цих випадках, хоча потерпіла особа й усвідомлює характер вчинюваних щодо неї дій, але не може чинити опір гвалтівнику.

Зґвалтування вважається закінченим злочином з моменту початку насильницького статевого акту. Закінчення насильником статевого акту у фізіологічному розумінні для визнання зґвалтування закінченим не вимагається, достатньо встановити факт сполучення статевих органів чоловіка та жінки.

Суб'єктом зґвалтування може бути будь-яка фізична осудна особа, як чоловік, так і жінка, протилежної з потерпілою особою статі, і яка досягла 14-річного віку.

Виконавцем (співвиконавцем, опосередкованим виконавцем) злочину визнається і той, хто, наприклад, застосовує до потерпілої особи фізичне насильство з метою примусити її вступити в статеві зносини з безпосереднім насильником. У таких випадках стаття виконавця злочину (щодо потерпілої особи) значення немає.

Суб'єктивна сторона зґвалтування характеризується *прямим умислом*. Винний усвідомлює, що вчиняє природний статевий акт із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, і бажає це зробити.

Відповідальність за особливо тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 152) настає тоді, коли винний передбачав їх можливість або міг і повинен був їх передбачати.

Зґвалтування, вчинене групою осіб, або зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього.

При кваліфікації зґвалтування, вчиненого групою осіб, під таким зґвалтуванням потрібно розуміти співвиконавство у вчиненні злочину, коли кожний з учасників повністю виконує склад злочину або будь-які дії, що складають об'єктивну сторону злочину. Отже, вчинення зґвалтування групою осіб вимагає наявності двох умов у сукупності:

- а) участь у вчиненні злочину двох або більше осіб, що діють як виконавці;
- б) узгодженість дій учасників групи щодо потерпілої особи.

Дії особи, яка не вчинила і не мала наміру вчинити статевий акт, але безпосередньо застосовувала фізичне насильство, погрожувала його застосуванням чи довела потерпілу особу до безпорадного стану шляхом уведення в її організм проти її волі наркотичних засобів, психотропних, отруйних, сильнодіючих речовин з метою зґвалтування її іншою особою, повинні розглядатися як співвиконавство у цьому злочині. Дії таких співвиконавців визнаються вчиненими групою осіб і кваліфікуються без посилання на статтю 27 КК.

Якщо співучасник (не співвиконавець) сприяв вчиненню зґвалтування одній особі, його дії кваліфікуються за ч. 5 ст. 27 і ч. 1 ст. 152 КК (за відсутності інших обтяжуючих обставин). Якщо допомога надається групі осіб, то такий співучасник повинен відповідати за ч. 5 ст. 27 і ч. 3 ст. 152 КК.

Згвалтування неповнолітньої особи має місце тоді, коли воно вчиняється щодо осіб у віці від 14-ти до 18-ти років.

Згвалтування особи віком до 14-ти років кваліфікується за ч. 4 ст. 152 КК як згвалтування малолітньої чи малолітнього. На кваліфікацію згвалтування неповнолітньої (неповнолітнього) не впливають такі можливі фактори, як те, що він (вона) одружений (одружена), має дитину, досяг (досягла) шлюбного віку або статевої зрілості тощо.

Водночас, якщо гвалтівник сумлінно помилявся щодо фактичного віку потерпілої особи, то він не може бути притягнутий за ч. 3 ст. 152 КК.

3. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи не пов'язаних з застосуванням насильства.

3.1. Примушування до вступу в статевий зв'язок.

Стаття 154 ККУ передбачає відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є статева свобода особи. *Додатковими об'єктами злочину*, передбаченого ч. 2 ст. 154 КК, виступають честь і гідність людини, право власності.

Потерпілим від цього злочину може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі, незалежно від того, виповнилось їй 18 років чи ні. У разі, коли до вступу в статевий зв'язок примушувалася особа, яка не досягла статевої зрілості, дії винного, крім ст. 154 КК, кваліфікується за ст. ст. 14 і 155 КК України як готування до статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості.

З об'єктивної сторони злочин виражається у *примушуванні особи жіночої або чоловічої статі до вступу у статевий зв'язок*. Також в ст. 154 КК зазначені способи примушування у статевий зв'язок, а саме: природним та неприродним способами.

Слід мати на увазі, що склад цього злочину може мати місце **лише за умови доведення**, що на потерпілу особу здійснювався вплив з використанням її матеріальної чи службової залежності від винної особи з метою примусити її вступити в статевий зв'язок природним або неприродним способом всупереч її волі. При цьому за змістом ч. 1 ст. 154 КК, як роз'яснює абз.1 п. 15 ППВСУ від 30 травня 2008 р. № 5, під статевим зв'язком природним або неприродним способом потрібно розуміти природний статевий акт, акт мужолозтва або лісбійства, на який відповідно до умислу винної особи, має погодитись потерпіла особа внаслідок її примушування.

Матеріальна залежність передусім означає, що матеріальна допомога з боку суб'єкта злочину виступає єдиним, основним або істотним джерелом існуванням потерпілої особи, і позбавлення такої допомоги здатне поставити жінку або чоловіка у скрутне становище.

Службова залежність означає, що:

- 1) потерпіла особа є підлеглою винного по роботі (наприклад, керівник організації і секретар);
- 2) потерпіла особа підлягає службовому контролю з боку винного (скажімо, податковий інспектор і суб'єкт підприємницької діяльності);
- 3) реалізація істотних інтересів потерпілої особи залежить від поведінки винного по службі (слідчий і підозрюваний, вчитель і учень, викладач і студент, науковий керівник і аспірант, комендант гуртожитку і особа, яка мешкає у гуртожитку, тощо).

Не утворює склад цього злочину примушування до вступу в статевий зв'язок, яке здійснюється шляхом використання матеріальної або службової залежності не жінки або чоловіка, а їх близьких родичів або інших осіб.

Статевий зв'язок природним або неприродним способом охоплює як одноразові, так і неодноразові статеві контакти незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості. Якщо потерпіла особа добровільно погоджується на одні форми сексуальних контактів, але заперечує проти інших, її примушування до них за наявності до цього підстав утворює об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 154 КК.

Примушування за цим злочином включає відкриту або завуальовану погрозу настання для потерпілої особи небажаних для неї наслідків матеріального, службового або особистого характеру, наприклад, позбавити утримання або можливості проживати на житловій площі, звільнити з роботи, зменшити зарплату, поставити незадовільну оцінку тощо.

Дана погроза відрізняється за своїм змістом і характером від погрози при згвалтуванні та насильницькому задоволенні статевої пристрасті неприродним способом тим, що у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 154 КК, життя і здоров'я потерпілої особи або її близьких родичів не ставиться у небезпеку. Воля жінки або чоловіка не придушується і повністю не ігнорується, хоч на неї і чиниться протиправний тиск. Крім цього, негайна реалізація погрози, притаманної аналізованому складу злочину, не можлива, бо вона спрямовується у майбутнє. Тобто, іноді потерпілий має вибір, погоджуватися чи ні на статевий зв'язок.

Не є кримінально караними обіцянки створити жінці або чоловіку кращі матеріальні чи службові умови, наприклад, призначити на більш високо оплачувану посаду, збільшити грошове утримання, надання подарунків і пільг з тим, щоб схилити особу до сексуальних контактів. У подібних випадках відсутнє примушування до статевого зв'язку – йдеться про вигідність вступу у такий зв'язок.

Діяння, передбачене ст. 154 КК, сконструйоване як злочин з формальним складом, який визнається *закінченим з моменту вчинення на волю потерпілої особи психічного тиску у різних формах.*

Та обставина, що жінка або чоловік погодились вступити у статевий зв'язок або, навпаки, відхилили домагання, не впливає на кваліфікацію за ст. 154 КК.

Суб'єкт злочину є *спеціальним* – це особа жіночої або чоловічої статі, якій виповнилось 16 років і від якої жінка або чоловік матеріально чи службово залежні.

Дії особи, яка маючи намір вступити з потерпілою особою у статевий зв'язок, підбурює іншу особу вчинити примушування жінки або чоловіка до вступу у такий зв'язок, потрібно кваліфікувати за ч. 4 ст. 27 і ст. 154 КК.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується *прямим умислом*: суб'єкт усвідомлював, що використовуючи зазначені форми впливу, він домагається вступу жінки або чоловіка у статевий зв'язок з винною особою.

3.3. Розбещення неповнолітніх (Ст.156 КК України).

Розбещення неповнолітніх

Педофілами (буквально перекладається з англійської мови "люблячі дітей") називають дорослих людей, що одержують статеве задоволення від сексуальних дій з дітьми чи від фантазій на цю тему. Незважаючи на поширену думку, що педофілами бувають тільки чоловіки, відомі випадки, коли в сексуальні контакти з дітьми вступали жінки.

Об'єктом цього злочину є статева недоторканість, яка забезпечує нормальний фізичний, психічний і соціальний розвиток неповнолітніх.

Потерпілим виступає особа чоловічої або жіночої статі, яка не досягла 16-річного віку. Для кваліфікації діяння за ст. 156 КК не має значення, чи досягла потерпіла особа статевої зрілості, хто був ініціатором вчинення розпусних дій, а також характеристика потерпілої особи (попереднє ведення статевого життя, наявність сексуального досвіду тощо). Таким чином, згода потерпілої особи на вчинення розпусних дій на кримінально-правову оцінку дій не впливає.

З об'єктивної сторони злочин виражається у вчиненні розпусних дій сексуального характеру, здатних викликати фізичне і моральне розбещення неповнолітніх.

Розпусні дії обов'язково повинні мати сексуальний характер. Вони можуть набувати вигляду фізичних дій або інтелектуального розбещення. Такі дії спрямовані на задоволення винною особою статевої пристрасті або на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту.

Фізичне розбещення – це, зокрема, оголення статевих органів винної чи потерпілої особи, непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, навчання статевим збоченням, імітація статевого акту, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою, вчинення статевих зносин, акту онанізму у присутності потерпілої особи тощо. Диспозицією ст. 156 КК охоплюється також задоволення статевої пристрасті винного неприродним способом (наприклад, орогенітальний або аногенітальний контакт), якщо при цьому щодо особи, яка не досягла 16-річного віку, не застосовується фізичне чи психічне насильство та не використовується безпорадний стан потерпілої особи.

Інтелектуальне розбещення може полягати, наприклад, у цинічних розмовах з потерпілим на сексуальні теми, розповіді відвертих, натуралістичних сексуальних історій, фотографуванні потерпілих в різних сексуальних позах, демонстрації порнографічних предметів, ознайомлення потерпілої особи з порнографічними зображеннями, відеофільмами.

Використання в ході вчинення розпусних дій творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру кваліфікується за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статті 156 і статті 301 КК.

Суб'єктом злочину виступає особа чоловічої або жіночої статі, яка досягла 16-річного віку. Винний і потерпілий можуть бути особами як однієї, так і різної статі.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується *прямим умислом*. При цьому ставлення винного щодо віку потерпілої особи може бути як умисним, так і необережним. У разі сумлінної помилки особи щодо віку потерпілого відповідальність за ст. 156 КК виключається. Розпусні дії, передбачені ст. 156 КК, спрямовані на задоволення винним статевої пристрасті, на збудження у неповнолітньої особи статевого інстинкту або його задоволення. Мотиви цього злочину не впливають на його кваліфікацію. Винний може керуватись не лише сексуальними, а й іншими спонуканнями (помста близьким, наступне втягнення у проституцію тощо).

Завдання для самостійної підготовки:

1. Зробити копію ППВСУ від 30 травня 2008 р. № 5
2. Письмово визначити, які наслідки є особливо тяжкими за ст.152 ККУ.
3. Самостійно розглянути склад злочину за ст. 153,155 ККУ.